

HEMBYGDEN

Medlemsblad för
Upplands Väsby Hembygdsförening

Nr 3 September 2016
Årgång 45

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet	3
Mer om hembygdsgården	5
Till minne	6
Almqvistaren	7
På Nytorparns tid	8
Gutår	9
Minnen från en lanthandel	10
En grannfejld 1765	12
Minns du Väsby	13
I backspegeln	14
Karlssons funderingar	17
En titt i Almqvists litterära skafferi	18
Mer om Grindslantén	20
De ryska härjningarna 1719	21
Illustrerade ordspråk och talesätt	22
När bildades Hammarby och Fresta socknar?	23
Korsord	26-27
Hyr lokal med atmosfär	28
Bli medlem	29

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

Utgivare: Kjerstin Björkman. Layout: Webmaster UVHBF

Där inget annat anges, har fotona tagits av Leif Welander

Tryck: Trycksmedjan AB. Tryckt med miljövänliga färg- och pappersval i 800 ex.

Ordföranden har ordet

Sommaren har varit här och vi har alla kunnat njuta av sol och värme. Ännu är det soliga och varma dagar kvar och det gäller att ta vara på det som finns kvar innan hösten klampar in med blåst och regn.

Sommaren har vi i Hembygdsföreningen nyttjat väl tycker jag; firande av Mors dag med uppträdande av Sten Eriksson, Ekumenisk gudstjänst på tunet och för andra året allsång vid gården med Birgittorna Söderström och Ritzén. Till allsången hade vi en stor publik som dessutom verkligen kunde sjunga med av hjärtans lust.

Nu har vi vandrat i Love Almqvists litterära fotspår och låtit oss förfäras av det som sägs vara Sveriges första kriminalnovell och vad vi tyckte om den får du läsa i nästa nummer av Hembygden. och som vanligt avslutar vi årets arrangemang med kaffe och glögg i Mangårdsbyggnaden andra advent.

Framåt vårkanten kommer vi att få höra Mikael Olausson berätta om årets utgrävningar på Runsaborgen

Ta vara på höstens program och kom till oss, det är alltid gratis och våra föreläsare och vandringsledare är alltid väl pålästa.

Välkomna

Kjerstin Björkman
Ordförande

Kulturarvsdagen

När järnvägen kom till Väsby

Söndag 11 september

Roland Storm berättar och visar bilder om Väsby's utveckling, liksom olika föremål från Optimus och Metallverken.

Kl 13.00 i Ladugården, Hembygdsgården

Kaffeservering.

Berättarcafé för dem som har egna minnen.

Vikingalunken

Söndag 2 oktober

Start och mål vid Främjartorpet i Fresta.

Start mellan kl 10.00-12.30. Senaste målgång kl 15.00.

Kostnad: 20:-. Lättgådd terräng, ca 6,5 km.

Tipsfrågor och kulturhistorisk information utmed vägen. Möjlighet att köpa kaffe och bröd halvvägs vid en naturskön plats vid Norrviken.

Samarrangemang med Friluftsrådet och Naturskyddsföreningen.

Ingrid-dagen

Söndag 9 oktober

Ingrid, Vikingakvinna och Stenstod.

Kjerstin Björkman, Hembygdsgården, berättar och visar bilder kl 14.00 på Biblioteket. De som så vill, samlas vid Ladbrostenen (Åvägen) kl 13.00 för gemensam promenad till Biblioteket där kaffe är uppdukat.

Samarr. Hembygdsgården och Biblioteket.

Kommunens Gröna Kilar

Söndag 13 november

Representant för Kommunens Miljökontor berättar om De Gröna Kilarerna och dess betydelse för Upplands Väsby Kommun.

Kl 13.00-15.00 i Ladugården, Hembygdsgården.

Kaffeservering

Mer om hembygdsgården

Utdrag ur bebyggelseinventeringen: Nedre Runby, Eds socken

(Anm.: Hembygdsgården, ägare Upplands Väsby kommun)

Byggnad 1. Färdigbyggd i augusti 1846 enligt kulturnämndens utredning. Timmer, reveterad, vit spritputs. Röda knutar och vindskivor. Brutet tak, tvåkupigt taktegel. Ombyggd ut- och invändigt. Bottenplanet har dock icke undgått någon förändring från sin ursprungliga planlösning. Överplanet har etappvis inretts. Mått ca. 8,8 x 12,8 meter.

Byggnad 2. Uppförd senast under 1765. Arbetarbostad, tidigare manbyggnad ("stuvbyggnad"). Timmer, panelad, rödfärgad. Enkupigt taktegel. Enligt syneprotokollet av 1774 var ursprungliga storleken 2 1/4 gånger 9 alnar (ca. 12,7 gånger 5,7 meter). Byggnaden har avkortats, sannolikt från västra flygeln, till nuvarande längd 9,3 meter. Tidpunkten för denna förändring är okänd. Kvarstående byggnad har synbarligen genomgått genomgripande, invändiga renoveringar (förändringar) enligt uppgift senast 1944-1947.

Byggnad 3. Bod. Timmer, panelad, rödfärgad. Tvåkupigt taktegel. Mittsektionen synes vara den äldsta delen. Enligt arrendator Söderlunds uppgift 1966 gjordes den norra tillbyggnaden på 1860-talet och den södra på 1920-talet.

Byggnad 4. Har ej kunnat ålderbestämmas men är troligen inte till sin ursprungliga del yngre än byggnad 1. Byggnaden har ursprungligen sannolikt varit vagnslider. Tidpunkter för konstaterade förändringar av byggnaden är obekanta.

Byggnad 5. Magasin i två plan, enligt kulturnämndens utredning uppförd på 1920-talet. Rödfärgad under tak av tvåkupigt tegel.

Byggnad 6. Stall, enligt Stadsmuseet från 1800-talets förra hälft.

Byggnad 7. Ladugård. Innehållande äldre delar, vilka emellertid inte kunnat ålderbestämmas.

Byggnad 8. Loge.

Byggnad 9. Hönshus och fårhus. Dessa båda byggnader synes vara betydligt yngre än den äldsta delen i byggnad 3.

Gårdsområdet med byggnaderna 1-4 är karaktäristiskt för 1700- och 1800-talen. Det är naturskönt beläget i en sydsluttning intill ett lövskogsområde, vilket innefattar en ättebacke från forntida (forntida familjegravplats). Runby omtalas i Erikskrönikan som säte för "herra Philpus aff runby", Filip Finvidsson av Erik den heliges ätt, i samband med de äkta folkungarnas misslyckade uppror år 1280 mot Magnus Ladulås. Senare har Runbygårdarna förlorat sin ställning som herresäten och uppträder gemenligen som bondgårdar. Gravfälten visar dock att någon avflyttning icke ägt rum från de gamla tomtplatserna. I grunden till den byggnad ca. 30 meter V om byggnad 1 upptäcktes 1956 ett stycke av en runsten, där texten innehåller namnet Finnvid. En annan runristning inuggen i ett flyttblock ca. 700 meter NNO om gården omnämner gårdsnamnet Runby.

Inventeringen redovisad hösten 1974 i kulturnämndens regi av C H Ankarberg, som gjort sammanställningen.

Red.

Till minne

Hur ofta besöker vi kyrkogården? Svaret är väl individuellt, men kanske inte så ofta som vi skulle kunna göra. Vi går naturligtvis dit när det finns orsak att gå, till begravningar och gravsmäckning.

Kanske borde vi gå oftare och bekanta oss med åtminstone hemkyrkogårdarna. Gravstenarna och kyrkogårdsmiljön har mycket att berätta. Det har man insett i Stockholm, där man sedan många år anordnar kyrkogårdsvandringar, visar var kända personer har sitt vilorum och vad som står på deras gravstenar. Gravstenar är ju ett sorts lokalt arkiv, hugget i sten, ett stycke lokalhistoria, som förr bevarades ”för evärdelig tid”, när tiderna var sådana. Nu är gravrätten tjugofem år (med rätt till förlängning) och gravstenarna kan gå förlorade när graven återgår till kyrkan.

I Uppland pågår ett inventeringsprojekt, där man inventerar gravvårdar och gravplatser och gör en kulturhistorisk klassificering med rådgivning till församlingarna om vad som kan bevaras för framtiden. Inventeringen är inte obligatorisk. Varje församling bestämmer själv om deltagande. Möjligheter finns också att söka kyrkoantikvarisk ersättning från staten.

Om vi tar en titt på våra närmaste kyrkogårdar med början vid Eds kyrka, så är kyrkogården vackert belägen på sluttningen runt Edssjön. Den äldsta delen är från tiden för kyrkans tillkomst (1100-talet), senare utvidgad ett flertal gånger. Här på kyrkogården vilar Carl Jonas Love Almqvists styvmor, Agneta Catharina Alsén, under en gravvård från 1837. Texten lyder: ”Hjertat har kallnat men kärleken lefver för evigt”. Andra lokalt kända personer finns här också, bl.a. den förste stationsinspektoren i Väsby.

Fresta kyrkogård har funnits sedan medeltiden och där finns fullt av runstenar. Kyrkogårdens äldre del ligger närmast

kyrkan. På Fresta kyrkogård finns bl.a. en gravsten rest över Emmy Köhler, som skrev och komponerade ”Nu tändas tusen juleljus”.

Hammarby kyrkogård omger den gamla sockenkyrkan från 1100-talet. Sannolikt har området varit gravplats långt innan kyrkan kom till. Vid kyrkogårdsporten möts man av en stor stenängel, ett monument över lasarettsläkare Carl Håkansson.

Ett annat monument är rest längre ner på kyrkogården ”Åt stiftaren af lazarettet i Hammarby socken ryttmästaren G.A. Löfvenström”. På en platta under denna text står ”välgörarn dör men lefver uti minnet och i välsignelsen hans verk.”

G.A. Löfvenström var bror till kungamördaren J.J. Anckarström, bytte namn och lät bygga Löwenströmska lasarettet

som en soningsgård för mordet på Gustav III år 1792.

En mera sentida gravvård, som också är värd ett besök, är hembygds-kännaren Hugo Sabels, där en runristning förkunnar "Här vilar Hugo".

Väsby's kände författare Carl Jonas Love Almqvist blev inte begravd i Upplands Väsby, utan vilar på Solna kyrkogård. Eller gör han inte? Riktigt säker kan man inte vara. Anatomen Gustav Retzius undersökte kraniet år 1900, då Almqvists stoft flyttades hit från Bremen och fann att det hade en lågsluttande panna och inte den högsluttande som Almqvist varit känd för. Retzius ansåg det även tveksamt om kraniet tillhört en man.

När man vandrar omkring på kyrkogårdar kan man ibland se något enstaka sorgträd - numera inte så ofta förekommande. Traditionen med trädplantering uppkom i mitten av 1800-talet. Träden skulle symboliskt gestalta de anhörigas sorg. Gemensamt för sorgträden är att de har hängande grenar och bär det latinska namnet pendulae (pendere = hänga). Träden placerades på eller i anslutning till en grav.

Exempel på sorgträd: hagtorn, gullregn, bok, ask, poppel, pil, lind, alm, rönn och päron. Sorgträden blev också en hjälp för människor att orientera sig på kyrkogårdarna. Alm- och asp-skottsjukan har tagit kål på många träd och de ersätts idag av pil, sälg, japansk rönn och prydnadsäpple. Konsten är att få tag i härdiga och långlivade trädsorter. En hängande björk blir sällan mer än sjuttio år medan andra arter kan bli flera hundra år.

Riksantikvarieämbetet har uppmärksammat att det gröna kulturhistoriska arvet lätt glöms bort i konkurrensen mellan stenar och byggnader. Därför har POM-programmet för odlad mångfald - vid Sveriges Lantbruksuniversitet startat ett kyrkogårdsupprop för att efterlysa kulturhistoriskt intressanta växter på kyrkogårdarna. I det sammanhanget har man hittat en hängasp, som nu ska förökas och komma i handeln. Folktron säger att Jesu kors var gjort av asprträ och aspen blev därför dömd att för alltid stå med dallrande blad.

Inga Lisa Gustafsson

Källor: UNT, Församlingarna Ed, Fresta och Hammarby informerar

Almqvistaren

Det har sin ledsamhet att vara mycket dum,
emellanåt.

Likväl, om blott det sker i stängt och
ensamt rum

där ingen mänska är

och ej en gång du själv är där,

så är det icke mycket just - plus plurimum -
att gråta åt.

C J L Almqvist, ur Sesemana

På Nytorparns tid

Ett par kilometer nordväst om Hammarby kyrka ligger Nytorp. Bebyggelsen utgöres idag av ett par oansenliga stugor som hamnat i skuggan söder om "Rastplats Stora Wäsby" och dess anläggningar med tillfarter på båda sidor om riksväg E4.

På 1930-40-talen drev bröderna Edvard och Kalle Jansson jordbruk på Nytorp. Utöver detta så hade man ett gårdsslakteri inrymt i ett av uthusen på gården. Där utförde de slakt av djur komna från gårdarna i grannsocknarna.

Min farfar Edvard Jansson, namne med den ene av Nytorpsbröderna, brukade under sin tid som lantbrukare på Dyvinge gård anlita bröderna när det gällde slakt av djur från gården.

Man kunde skönja att det rådde god kontakt mellan de båda sockenborna, som var begåvade med samma såväl för- som efternamn.

Nytorpsbröderna hade på gamla dagar inget fruntimmer i huset, utan hjälptes åt med de förekommande hushållsgöromålen.

En gång besökte gårdfarihandlaren "Chappis" Svensson Nytorp, där han skulle få nattlogi till följande dag. "Chappis" var en liten glad, skelögd man, som "gick med nas" i socknarna i södra Roslagen. Det blandade sortimentet av olika textilier, som han bar med sig i en stor resväska hängande i en rem på axeln, ansågs av husmödrarna vara av god kvalitet.

Vid det här tillfället när det var dags att reda till dagens middagsmål, så fick "Chappis" de båda brödernas förtroende att tillaga detta. På deras önskemeny stod ugnspannkaka. "Chappis" skred till verket som kock. Han fann att hönsen på gården varit synnerligen flitiga att värpa ägg. Där fanns säkert ett par, tre tjog färska ägg i kökets skaffereri, så det var bara att sätta igång matlagningen.

"Chappis" tänkte: "Här ska inte knusslas med ingredienser. Nu när jag har fria händer att laga till dagens middagsmål."

Han började med att knäcka äggen och hälla innehållet i en stor skål. Först fyra ägg. Sedan ytterligare fyra. Av allmän välmening till sina värdar och uppdragsgivare knäckte han ytterligare fyra ägg och spetsade dessa med två. Sedan tillförde han mjöl, mjölk, socker och salt, vispade smeten noga och hällde denna i den med smör väl smorda långpannan, som han satte in för gräddning i vedspisens ugn.

Det torde ha varit den kraftigaste pannkaka som någonsin tillagats i Hammarby socken genom tiderna. När den väl kom på bordet och aväts, så fick "Chappis" enligt eget senare påstående ampla lovord av bröderna Jansson för den goda och kraftfulla anrättningen.

En vacker sommarmorgon i början av 1940-talet så for vi, min faster Viola och jag, på cykel de två kilometrarna på landsvägen från Haga till Nytorp för att hämta ett par flaskor mjölk till de båda hushållen vid Haga.

Faster var iförd ett par långbyxor av dåtidens mode med synnerligen vida byxben. Vi trampade på och var snart framme vid Nytorp, där de båda bröderna Edvard och Kalle tog emot oss på ladugårdsbacken.

Man mätte upp mjölken och gjorde upp den ekonomiska detaljen, varpå vi sedan blev stående på ladugårdsbacken i trivsamt samtal med de båda bröderna.

En ekorrunge kom skuttande på marken. Vi fick veta att den var i det närmaste helt tam. Plötsligt började faster hoppa omkring och skrika högt. Vi tre manfolk fattade först inte vad som föranledde hennes märkliga beteende. Ekorrungen hade fattat tycke för hennes vida byxben. Den skuttade upp på det ena byxbenets insida uppför baklåret på min skrikande faster. Innan någon av oss vittnen riktigt fattat vad som hänt, så lyckades faster fösa ekorrungen utför benet. Det vettskrämda djuret kom ner på backen, satte högsta fart mot närmaste träd och försvann ur vår åsyn.

De gamla bröderna hade nog inte riktigt fattat vad deras halvtama ekorrunge ställt till med. När de kommit till klarhet om vad som hänt, så brast båda gubbarna ut i ett stort gapskratt. Fasters förskräckta nuna ändrades snabbt till ett stort leende och hon sade: "Den hade ju så förbaskat vassa klor och klöste mig i skinnet."

Vänd mot mig sade hon: "Kom nu Lasse, så far vi hem, innan det där odjuret kommer tillbaka och ställer till nåt värre." Nytorpsgubbarna skrattade på nytt, faster och jag antrade våra cyklar, tog adjö och for hem till Haga en zoologisk erfarenhet rikare.

Lars Erik Jansson

Gutår!

En kulturbild från 1809, hämtad ur en prästmans anteckningar, ger besked om vad man då menade med att vara nykter.

- Varje man, som vill föra en regelmässig diet i mat och dryck, tager sig följande styrketårar. Förutsatt att man icke svultit eller törstat den föregående dagen, besväras man dagligen av slem i halsen eller s.k. tuppår, varför man börjar efter uppvaknandet med "tuppsupen". Den kan tagas på sängen. En stund därefter och sedan man tagit en liten motion, följer den uppfriskande "bäsken". Vidare en "klar" för att borttaga bäsakens bittra eftersmak. Nu dricker man sitt kaffe, varefter "caffesupen" ej förgätes. Vid frukosten tages "aptitsupen", "fisksupen" och halvan. Nu inträder arbetstiden, varunder blott fyllehundar supar. När middagen är serverad, tages "aptitsupen", och innan man skiljer sig från smörgåsbordet, "klacken". Därefter under måltiden "supen på fisken", "halvan" och "tersen". På eftermiddagen, sedan man tagit sin middagslur, drickes caffè, varefter "caffesupen" ej försummas. Den som ej dricker caffè, är berättigad att i stället för caffè taga

sig en "klar". Därefter följer "sexan" som näst aptitsupen är den angelägnaste.

Nu har vi tedags, men en sann patriot dricker ej denna utländska dryck, som dessutom gör magen "kvalmig", utan då man sätter sig till spelbordet, tar man sig i stället en "spelsup". Därefter drickes "toddy" och mellan varje sådan är man berättigad till en "mellanbindare" och är ej glasen för stora, drickes tre toddar, och följaktligen tagas också två mellanbindare. Vid kvällsmåltiden

de tre ordinarie "måltidssuparna" och då man stiger i sängen bör man ej glömma "loppsugen" och härmed är nu dagen till ända. Dessa 21 supar och tre toddar är en måttlig mans dagliga diet. Likväl kan den vid träget och tröttande arbete förstärkas. Man uppfriskar sig då med "styrkesugen".

Vad därutöver är, kan möjligen medverka till rummel och bör därför undvikas.

I ovanstående förteckning är emellertid ej inräknade "korksugen", "handelsugen" och släpsugen"!

Upphittat av red.

Minnen från en lanthandel

Undertecknad besökte caféet i Gamla Apoteket och såg ett antal gamla bilder från Upplands Väsby. I Väsby bodde jag som barn på tidigt 50-tal och hittade hemma ett par bilder av lanthandeln vid Klockåsen, som mina föräldrar hade i Upplands Väsby.

området var väl en typ av "daglig verksamhet", deras jobb.

I magasinet höggs och förvarades veden till spisen. Vintertid torkades tvätten en trappa upp. När tvätten togs in var den nära nog djupfryst. Allt fick läggas ut på golvet för att tinas upp.

Affärsfastigheten hyrdes med tillhörande bostad en trappa upp. Där fanns vedspis och rinnande kallt vatten samt dass i ett gammalt magasin en bit därifrån. Dastunnan hämtades med häst och vagn. Avstår från närmare detaljer men det var killar från "Holmen" som ombesörjde detta. "Holmen" var ett institutionsboende, vid Löwenströmska Lasarettet, för utvecklingsstörda. Dasstransporterna i

De ljuva dofterna i butiken finns fortfarande kvar i minnet. Det var en blandning av äpplen, tvättmedel, tobak, bröd och allt möjligt. Ute på lagret dominerade lukten från silltunnan och fotogentanken. Rättor fanns det förstås i den gamla lanthandeln. Och i bostaden! Rättfallor sattes ständigt upp. Avloppet i huset mynnade ut i en brunn, som min far hinkade ur med jämna mellanrum. På

lördagar stängdes butiken för helg klockan tre. Därefter skulle grusplanen framför huset krattas.

I grannskapet fanns en prästgård. Jag minns prästparet Ekman och en estnisk ung man, Erkki, som spelade fiol flera timmar om dagen. Bredvid prästgården låg en väldig sophög, där allt möjligt kunde slängas. Ett äldre par bodde i en stuga, "tant och farbror Lönn". Barnbarnet Anne-Margret hälsade på ibland och då fick jag en lekkamrat några dagar. En sommarstuga fanns helt nära oss, där "tant Bonnier" och en rad andra tanter dök upp sommardag. Där bjöds ofta på saft och bullar i bersån.

Butiken låg vid nuvarande Charlottenborgsvägen. Den lilla vägen som syns på första bilden framför huset var dåtidens E4:a men hette då Rikstretton. Vägen fortsatte vidare mot Uppsala. På fotot syns gamla tiders telegrafstolpar längs vägen. Ute på åkern har man slagit hö och satt upp på hässjor, dåtidens metod att torka hö, innan det togs in i ladorna. Allén som syns längst bort på bilden finns kvar men motorvägen går rakt igenom. Allén går upp mot Stora Wäsby slott.

Det fanns inga ICA Supermarket på den tiden. Lanthandeln bar innehavarens namn. Fönstret ovanför pappas namn hörde till köket. Där stod jag ofta på kökssoffan och

tittade på bilarna som for förbi på vägen, Rikstretton. Ibland när min far hade tid, på söndagar, gissade vi bilar. Man gissade vilket bilmärke som skulle komma härnäst. På den tiden var det ingen strid ström av fordon. Från köksfönstret kunde man också se ut över åkern, där motorvägen nu går. Vid åkerns slut fanns ett skogsbryn, där det gick rådjur vid skymningen. Den lilla parveln på bilden nedan är undertecknad.

Huset revs för många år sedan. Enstaka fruktträd finns kvar på tomten men annars är allt borta. Även det gamla magasinet revs trots att det skulle bevaras som kulturminne. Konkurrentens fastighet, Konsum, finns kvar i form av en gul byggnad som blivit utbyggd. Vår lanthandel stod c:a 50 meter till vänster om Konsum, sett från motorvägen.

Mats Monie, som också lånat ut fotona

Natur?
Är inte det någon
teckning av Bo Mossberg?

En grannfej 1765

Ett utdrag av Sollentuna härads laga hösttings protokoll, hållet i Nykrogen den 19 februari 1765, belyser hur man med tinget sökte skapa ordning så att äganderätten respekterades.

Det var kaptenen och riddaren av Kongl. Majst. Svärdsorden välborne herr Börje Philip Scheckta för Vilunda sätesgård som kärande, och innehavare och åbor (arrendatorer) för Runby som svarande.

Anklagelsen löd ”angående något skett ohägn och rotande på Vilunda ängsmark”.

För kärandesidan inställde sig sekreteraren Pher Sandberg och på svarandesidan bonden Anders Andersson från Upprunby enligt fullmakt. De tillkännagav att saken nu var avhandlad mellan parterna och uppgörelse nådd enligt följande:

1: Att ån som skiljer Vilunda storäng och Runbyängen in till Vilunda hästgärde, i alla tider stängt ägorna, så att ingen skada av kreatur skett, då rätt tillsyn hållen varit, så förbinda sig parterna ömsesides, att så framt kreatur, gris även inbegripen, kommer över ån till den andra ängen, och där om varder tillsagt, antingen kreaturet upptaget eller ej, den som kreaturen äger, så skall foga den anstalt, att sådant ej mera händer, och det vid ett vite som till häradsrättens beprövande och utsättande hemställes.

2: Det vid den så kallade Runby bro, Vilunda å den ena sidan stänges ut i halva ån, och Runby däremot stänger å andra sidan, så att kreaturen ej gå över ån, eller under bron. Även stänges av Runbyborna halva gärdsgården emot Odensängen ef-

ter förra vanligheten och den andra hälften av Vilunda. Om någon skada händer sedan en gång tillsagt blivit, skall den därtill skyldig är och sin gärdsgård ej vid makt håller, vara förfallen till ett vite, som häradsrätten nu utsätta vill, vilket vite Vilunda och Runby ägare och innehavare även sig underkasta, om några andra deras gärdsgårdar eller grindar finnas bristfälliga, och ohägn samt skada därigenom på någonderas ägor åstadkommes. För övrigt utfäster sig Runbyägarna och innehavarna att nästa vår, så snart tjälen är ur jorden, med ett dagsverke från varje gård, låta jämna den på Vilunda koräng upprotade gräsmarken.

Häradsrätten bestämde att brott mot första punkten skulle straffas med ett vite av två daler silvermynt och andra punkten med tio daler silvermynt.

Det framgår genom detta protokoll att problemet med instängning av respektive ägor var allvarligt. Skadegörelse på betesmarker och grödor kunde vara ödesdiger, hela försörjningen hotades genom ovan relaterade händelser, under den tid då varje gårdsenhet var självförsörjande på vad jorden gav i skörd.

Den i protokollet omnämnda Runby bro torde ha legat någonstans där nu Rickard Erikssons affär är belägen. Vägen mot Vilunda gick under 1700-talet ned mot detta område. Det kan nämnas att det fanns ett torp därintill som kallades Brotorpet. Denna väg torde även ha varit förbindelseled mellan Ed och Hammarby.

Egon Lindholm.

På bilden nedan syns den på sin tid i Väsby välkända hästen Putte från Torsåker.

Det är söndag, så stallmästare John Andersson är finkläd i hatt och kostym och har tagit barnen Britt-Marie och Kurt med sig ner till hästhagen. De får sitta på Puttes rygg och bli fotograferade.

Med Putte körde Andersson dagligen från Torsåker till Väsby för att lämna och hämta post och Putte fick en bakelse eller annan godsak av flickorna på Väsby Nya Konditori.

Putte var ingen arbetshäst utan användes till lättare körslor och leveranser.

Fotot är taget 1938 av Anderssons äldsta dotter, Margit, som hade en lådkamera, och är utlånat till Hembygden av Britt Marie Sallborg.

I BACKSPEGELN

Ur Väsby historia

Den 22 april visade Kjerstin Björkman, ordförande i Upplands Väsby Hembygdsförening, bilder för ABF Seniorakademin, och ledde åskådarna på en vandring i Väsby historia.

Vårvandring

Ett hav av vitsippor fick vi uppleva på vårvandringen i år.

Det var den 8 maj och vi samlades vid Sättra Gård och fortsatte till Skeppartorp och sedan vidare genom naturreservatet på väl upptrampade stigar till Grimstahamn - som en del benämner Grönstahamn.

Maken och jag hade provgått sträckan några dagar innan för att se om det var möjligt att vandra i naturreservatet och det var det. Vissa av oss i vandringsgruppen är deltagare i en studiecirkel om Carl Jonas Love Almqvist, där boken Folklifsb-

rättelser ingår. Boken beskriver bl.a. två ungdomars första bosättning i just Grimstahamn på 1800-talets mitt.

Väl framme läste vi högt för varandra om den första dagen för ungdomarna i Grimstahamnstorpet.

Därefter fikade vi och sedan vände vi åter i blommande hav av vitsippor i vårblommors tid.

Kjerstin Björkman

Mors dag

Mor och Mors dag firades sedan vanligt på hembygdsgården den 28 maj. Flaggan vajade i lätt bris över gårdsplanen: syrener, förgätmigej, gullvivor och akvileja stod i full blom dagen till ära.

En lätt kaffedoft svävade över tunet, där man för första gången i år dukat fram för uteservering.

Från scenen vid Zamores stuga underhöll trubaduren Sten Eriksson med sång och musik på kvinnligt tema. Ett femtiotal personer njöt av kaffe, sång och musik i vackert försommarväder.

Inga Lisa Gustafsson

Nationaldagsfirande 2016

I Upplands Väsby firar vi traditionellt nationaldagen vid hembygdsgården och för varje år tycks fler och fler vilja vara med och fira.

Innan den 6 juni blev nationaldag (till åminnelse av Gustav Vasas kröning 1523 eller regeringsformen 1809) firade vi

svenska flaggans dag den dagen och i år är det hundra år sedan flaggdagen instiftades.

Väsby Blås Band ledde tåget med de nya medborgarna till deras platser och hembygdsföreningens ordförande, Kjerstin Björkman, hälsade alla välkomna. Flaggan gick i topp litet extra högtidligt hundraårsdagen till ära. Nationalsången sjöngs och dagens program inleddes med medborgarskapsceremonin, där Väsbybor som blivit svenska medborgare 2015 får bevis på detta. Ett fyrtiotal nya medborgare hade valt att få sitt medborgarskap bekräftat vid hembygdsgården.

På scenen, som för året var vänd åt ett nytt håll, stod sedan klass 2 från Oden-skolan med ett sång- och dansprogram, följt av barngrupper från Väsby Folkdansgille.

Därefter var det dags att dela ut Musikrådets stipendier för 2016. 10 000 kr tilldelades vardera gitarristen Johan Tillgren och kören SingSing.

Årets Väsbybor, Eric Hedqvist och Joakim Pettersson, grundarna av Team Pannben, hyllades av kommunstyrelsens ordförande, Mathias Bohman, med blommor, diplom och konstverk. I juryns motivering står bl.a.: ”Team Pannben är ett fantastiskt initiativ, arbetar för ett friskare Väsby, bidrar till

trygghet och främjar folkhälsan i Väsby genom gemenskap och prestigelös träning.”

Därefter spelade Picchus spelmän låtar med anknytning till trakten och inledde sedvanligt med Runsavalsen. Väsbykören sjöng och programmet avslutades med sommarpsalmen ”Den blomstertid nu kommer”.

Några vigslar blev det inte i år, men ett par passade på att förnya sina äkten-skapslöften.

Otroliga mängder av kaffe och korb gick åt och alla barn som ville kunde bli ansiktsmålade i trädgården. Solen strålade

också traditionsenligt över alla Väsbybor, som kommit till hembygdsgården för att fira nationaldagen.

Inga Lisa Gustafsson

Friluftsgudstjänst

Den 12 juni hölls friluftsgudstjänst för sextonde året i rad vid hembygdsgården. Vid regn får evenemanget flyttas till ladugården, men det behövdes inte denna gång.

I den ekumeniska gudstjänsten deltar alla församlingar i Upplands Väsby: Eds, Hammarby och Fresta församlingar, Upplands Väsby Pingst och Eumeniakyrkan. Upplands Väsby möts. Hembygdsföreningen står för värdskapet och ordnar med kyrkkaffet efteråt.

Fler församlingsmedlemmar än vanligt hade letat sig till hembygdsgården i år och hörde Christofer Wilson inleda, Emanuel Alenklint predika och Håkan Simonsson avsluta gudstjänsten.

Solist var Christer Andreas och kantor Lena Rubensson.

Efteråt drack man kaffe i solskenet mellan husen.

Inga Lisa Gustafsson

Allsång på tunet

Sommar är allsångstid, det vet alla. Den 17 juli hade ett 70-tal personer samlats på tunet vid hembygdsgården för att sjunga allsång till Birgitta Ritzéns ackompanjemang. Hembygdsgårdens ordförande, Kjerstin Björkman, inledde med att hälsa alla välkomna i solskenet och överlämnade ord och ton till dagens allsångsledare, Birgitta Söderström. Birgitta ledde lättsamt publiken genom programmet, som inleddes och avslutades med "Sommar, sommar, sommar".

© Foto: Michael Folmer/ABCRESS.se

Alla välkomna till allsång nästa år!

Inga Lisa Gustafsson

— Karlssons funderingar —

- Såg i rödlistan att även aspen var hotad. Men det gällde förstås fisken.

En titt i Almqvists litterära skafferi

Mat i alla former har under flera år varit ett högaktuellt ämne i tidningar och böcker. Det finns recept i all oändlighet på festmåltider, årstidsrätter, smaltat, dieter av olika slag, landskapsrätter, soppor på en spik och andra budgetalternativ. I varje TV-kanal finns nästan dagligen ett matlagningsprogram. Nyttan och onyttan med vad vi sätter i oss debatteras flitigt. Det påstås att det ges ut en kokbok varje dag och om man vill, kan man undersöka vad kända personer har livnärt sig på. ”Bullens kokbok” kom ut redan 1930, ”Till bords med Strindberg” för en del år sedan och det senaste jag sett är ”Stalins makaroner”. Därför har jag under sommaren läst några folklivsberättelser av Carl Jonas Love Almqvist för att hitta något matnyttigt.

Almqvist var kvinnokämpe, miljöaktivist, teolog, poet, pedagog, mystiker, kanske giftmördare. Storätare eller finsmakare verkar han inte ha varit. Den som ska gå till bords med Almqvist får inte ha för stora pretentioner. Han hyllar ingens mats bords frestelser i de berättelser jag läst eller har några kulinariska utsvävningar för sig. Att hans hustru inte var den borna värdinnan vet vi. I ständigt penningknipa kanske man av nödvång förde ett enkelt hushåll?

Under sin exil i Amerika lär Almqvist ha skickats till torget av sin hyresvärdinna för att handla grönsaker och annat, vilket han inte uppskattade särskilt väl. Vi kan titta in i berättelserna ”Kapellet”, ”Det går an”, ”Ladugårdsarrendet”, ”Skällnora kvarn”, ”Grimstahamns nybygge” och ”Mälaren” och se vad skafferi rymmer:

I berättelsen ”Kapellet” kommer klockaren och hans tjänsteflicka till mor Elin med den blekingska skärgårdens yppersta kräsligheter upprägnade på fat (ej beskrivet vad de bestod av) för att den nye pastorn ska få middag. Skjutnen sjöfågel (vildand)

var icke förglömd och en stor brännvinsflaska av nyaste modell från Nobela (Kristianopol) fanns med. Mor Elins make, fiskaren Jonas, kommer hem, förutom fisken medförande fårkött och konjak. Huruvida pastorn serverades allt detta på en gång framgår inte.

”Det går an”

Sergeanten Albert beordrar fram en smörgås med salt kött ombord på ångaren Yngve Frej, får knäckebröd och skickar skänkjungfrun tillbaka efter franskröd, vilket inte heller faller honom i smaken. Han betalar smörgåsarna, bjuder på porter och portvin. Till middagen, intagen på ett värdshus i Strängnäs i sällskap med Sara Videbäck, dricks körsbärsvin inledningsvis. Vad man åt till middag får man inte veta, utom att efterrätten var hallon och grädde. Någon ytterligare måltid beskrivs inte i berättelsen om Sara och Albert. Historien avslutas med att frukosten väntar. Vad den bestod av beskriver författaren inte. Sara inviterar Albert även till middag. Vilka maträtter som då ska serveras avslöjas inte heller.

”Ladugårdsarrendet”

Ladugårdsarrendet handlar om Greta, som är torpardotter från Stenhugget i Ed och säljer viskor, kvastar och granris på Hötorget åt Kvast-Lisa från Snickartorp, som på grund av ålder och sjuklighet inte själv orkar fara med kärran. Greta får plats i staden och gifter sig med Anders i Vaxmyran, som är dräng hos en bryggare på Badstugatan. De drömmer om att arrendera mark, hålla kor och sälja mjölk på Hötorget. I boken säger Almqvist att Greta aldrig i sin tid velat hålla vid någon krog eller värdshusställe. Hon föredrog att ta en kopp kaffe hos fru Pettersson i Damtorp, som kokade det bästa kaffet på två mils avstånd runt omkring hela Stockholm.

Drömmen om arrendet förverkligas och Greta och Anders gifter sig på Stenhugget. Vad som serverades på bröllopet eller hur det gick till, nämner Almqvist inget om. Dagen efter vigseln far de nygifta till sitt nya boställe, dit det också har förts två skinakor, rökta på det yppersta vis, för de ungas räkning. Man åt också en "välsmakande fast tarvlig frukost".

Arbetet och ladugårdsarrendet går bra för de unga. Så småningom köper Anders ett par tunnor potatis och en tunna råg till mjöl, en halv tunna sill och en fjärding strömming. Greta fick två smågrisar till skänks från Grimstahamn och hoppades på slakt i sinom tid.

Då Anders kom hem från arbetet i skogen fick han en halv kaka bröd med god sill på och en varm potatis emellanåt ur grytan. Mjölken hade de ju. Affärerna går bra och Anders förverkligar sina planer på en stor trädgårdsanläggning. Där odlar han potatis, kålrötter, rovor, rättikor och morötter. Mycket av det odlade åts av korna. "Ty kor hålla av morötter och mjölka därav obegripligt". Boken trycktes första gången 1840 och återger en bild av hur livet kunde te sig för enkelt folk på den tiden. Några mat- eller måltidsbeskrivningar utöver de ovanstående ger den inte.

I Sveriges allra första kriminalroman "Skällnora kvarn" äter man inte heller någonting, men författaren beskriver vad skållnallarna säljer (förutom "arsinek"); det är ope och gurkmeja, bresilja, fernpock och porsfrön, allt sådant som åstadkommer ett rus att sova på, gott och länge, efter omständigheterna.

I "Grimstahamns nybygge" består Johans och Katrinas första kvällsvard tillsammans av en brödkaka, som de "nedbrutit från stängen". Katrinas mor hade försett dem med ett tjug brödkakor att begynna det gemensamma livet med. Mjolk hade de fått från kon Jeppa. Över sommaren skulle de leva på den borgade Runsapotatisen tänkte Johan och så skulle han göra i ordning en potatistäppa, som genast kunde planteras och ge frukt mot hösten. Därav skulle de leva över vintern

jämte nästa vår och sommar. För att få bröd, sill och salt det första året, tänkte han arbeta på herrgårdarna i trakten.

Hans svärmor, Kvast-Lisa, fick nådegåvor i sina kunders kök; några sillar, ett par nävar salt, återstoden av ett skinklår, ett stycke ost, några rara bullar, litet socker eller kaffe. På dessa gåvor levde de, annars hade de bara haft potatisen.

I boken "Mälaren" äter Didrik, krögaren på Tärnsund, redan i början aftonvard bestående av en hårdkakebröds-kaka med ett par saltströmmingar till. En man kommer roende och Didrik bjuder in honom till kvällsvard: smör, bröd, ölkanna, kumminost, en holländsk sill samt metvurst, rättikor och rädisor därtill. Senare på kvällen åts smultron och mjölk. Detta är den enda måltid som beskrivs i berättelsen som tilldrar sig i Väsby grannsocknar.

Alla de här historierna, utom möjligen "Kapellet", som har både klockare och präst i berättelsen, handlar om enkelt folk: fiskare, pigor, drängar, torpare och liknande. De har på sin höjd en kaka bröd och en sill eller saltströmming att äta. Krögaren på Tärnsund har något bättre kost - han ska ju servera kroggäster.

Under landsflykten till Amerika beskriver Almqvist hur det är att gå till torget och göra inköp åt pensionatsvärdinnan, Mrs. Nugent:

Var morgon underst bittida i dagningen
jag ständigt har att gå, på armen med min
korg, att bära hem ifrån vårt torg
potatis, bönor, lök och allt till middags-
lagningen,
morötter, kalvfötter,
gäss och ankor,
braxenpankor -
Men jag vet att korgen är tung
osv.

Almqvist kallar Mrs. Nugents mathåll-
ning för ”skral förtäring” och måhända finns
det också kackerlackor i köket.

En inblick i den svenska allmogens usla
kosthållning får man i folkklivsberättelserna.
Almqvist hade säkert god kännedom om
vad enkelt folk hade på bordet, inte minst
sedan han själv försökt sig på bondeliv i
Värmland.

Någon kokbok baserad på Almqvists
matbeskrivningar känns inte aktuell, i varje
fall inte efter att ha läst dessa lantlivs-
berättelser, som inte har några kulinariska
upplevelser att tala om. Kanske finns de i
Almqvists övriga litterära produktion?

Inga Lisa Gustafsson

Mer om Grindslantén

I förra numret av medlemsbladet fanns en
liten artikel om tavlan Grindslantén. Den
föranledde vår medlem Ulla-Britt Friman
att höra av sig till redaktionen i ett mejl:

”Hej!

Roligt att ni skrev om Grindslantén. Den
tavlan fanns i mitt föräldrahem. Mina
föräldrar hade köpt en ganska stor
reproduktion av tavlan, främst för att de
kände en av pojkarna som var med. Det är
pojken längst till vänster på tavlan.

Jag var själv med och hälsade på hemma
hos honom någon gång i slutet av 50-talet
(tror jag). Han hette Axel Lönnström och
bodde i ett hus som låg vid vägen som går
mot Rotebro. Enligt uppgifter från boken
”Sveriges bebyggelse”, utgiven 1952, heter
fastigheten Emeliero, Smedby 1:12. Jag
minns att han berättade att det var väldigt
jobbigt att vara still under ganska lång tid

och att det stämmer att det är Sollentuna
kyrka som finns på tavlan. Han berättade
säkert mycket mer, men det kommer jag
inte ihåg.”

Om det finns fler läsare som vet något om
konstnären, tavlan eller de som är
avbildade på den, får ni gärna höra av er.

Red.

De ryska härjningarna 1719

Den 27 juni 1719, på dagen tio år efter slaget vid Poltava, besökte tsar Peter den ryska östersjöflottan som hade samlats till Hangöudd i Finland. Minnet av den stora segern firades efter fastställd ritual med högtidlig gudstjänst, salut från alla skeppen, allmän flaggning och ohämmad dryckenskap.

Dagen efteråt höll tsaren krigsråd ombord på flaggskeppet Ingermanland. Där fattades det definitiva beslutet om ett härjningståg mot den svenska östersjökusten. Tsaren var ännu med, när flottan den 8 juli åter-samlades vid Lemland på Åland. På kvällen två dagar senare såg han den stora galärflottan bryta upp. Dimmorna från havet svepte täta kring roddfartygen, som ett efter ett försvann ur hans åsyn med riktning mot Sverige.

Den svenska ledningen hade inte någon större möjlighet att förhindra de ryska härjningarna i kustbandet. Anledningen var främst den nya typen av galärer i den ryska örlogsflottan. Dessa grundgående, lättmanövrerade fartyg var ett oöverträffat terrorvapen i skärgårdskriget. De stora skeppen kunde inte förfölja dem mellan de tusen öarna, och innan bevakningstrupperna hade hunnit kastas fram till brandhärdarna, var fienden redan borta.

Den väldiga flotta, som på lördagsmorgonen den 11 juli 1719 siktades vid Söderarm i Stockholms norra skärgård, bestod av 132 galärer och ett hundratal skärbåtar. Varje galär förde med sig 150-200 man. Inalles fanns det 26.000 man ombord. På några båtar av särskild typ, de s.k. kosackgalärerna, hade man också hästar lämpade för snabba transporter och överfall.

Svenskarna väntade ett direkt anfall mot Stockholm. Inför det allvarliga läget lät prins Fredrik dra samman den östra armén kring Tuna vid nuvarande Österskår, en knapp mil från Vaxholm. Men hotet mot huvudstaden drog över för denna gång. Till sin lättnad såg han hur den ryska galärflottan

delade upp sig i två avdelningar, av vilka en styrde norrut och en söderut. Det betydde att han fått en kort nådatid att sörja för försvaret av Stockholm.

Den norra flottavdelningen brände bl.a. Östhammar, Öregrund och de uppländska bruken. Den andra flottan härjade under tiden i södra skärgården och fortsatte söderut längs kusten, där bl.a. Södertälje, Trosa, Norrköping och Nyköping brändes.

Dessa två flottavdelningar förenade sig i början av augusti och ryssarna landsteg vid Baggenstaket.

Skärgårdskriget 1719 pågick bara 41 dagar, men under denna sommar förstördes nästan alla 1600-talshus i skärgården. Därför är stockholmstrakten fattigare på kulturhistoriskt intressanta byggnader på saltsjösidan än på målarsidan.

Medan hela skärgården och kustbandet norr och söder om huvudstaden stod i lågor, anlände en tredje galäreskader till Rånö. Härifrån kunde ryssarna effektivt blockera Stockholm. Ett tiotal utländska handelsfartyg gick i fällan och äntrades. De fördes sedan över till Åland. På södra udden av Rånö och norra udden av Nätarö berättar ännu bevarade ryssugnar om var trupperna var förlagda. Ugarna som är byggda av sten användes för bakning och matlagning.

Den 5 augusti återvände den andra eskadern från sitt härjningståg i söderled och förenade sig med styrkan vid Rånö. Från Baggensstaket och Skurusund kunde svenskarna följa fiendens manöver. Den 11 augusti fick prins Fredrik rapport om att Ornö stod i lågor. Också skogen hade tagit eld under den stekheta sommardagen, och allting låg öde på ön. Nu var fienden av allt att döma på väg att "tända an" Dalarö. Dagen därpå fick han en ännu mera alarmerande rapport. En stor styrka galärer var just på ingående i Ingaröfjärden och förberedde av allt att döma ett anfall mot Stockholm över Baggensstaket. Huvudstaden var åter hotad.

Svenskarna var förberedda. Inloppet vid Stäksundet hade redan korkats igen av fortifikationsöversten Baltzar von Dalheim. Hans befästningsplan kan ännu studeras på Krigsarkivet. I det smala sundet hade han sänkt tre stenfyllda skutor, och spärrarna kunde bestrykas med artillerield från pråmar, som låg till ankars i Lännersta-sundet. Dessutom hade han fasta batterier på norra sidan av sundet. Under sitt befäl hade han 350 fattiga och eländiga tremänningssoldater, ett slags hemvärn i trådslitna uniformer, bortglömt av proviant- och löneutdelande myndigheter.

Dalheim och hans illa beväpnade trashankar fick ta emot den första stöten, när galärflottan med 6 000 man ombord styrde in i Stäksundet. Det blev en hård strid, men under tre-fyra timmar lyckades de hejda ryssarna, som gick i land på Skogsösidan och ryckte fram bak bergknallar och tät skog.

Prins Fredrik befann sig vid Stora Sköndal, när han fick besked om faran. Han gav sig genast åstad till Stäket, och dirigerade dit Södermanlands regemente under översten Rutger Fuchs, som då låg vid Skarpnäck. Sörmlänningarna, som gjorde en fin marschprestation, trängde fram i oländig

terräng över Älta och Fisksätra och gick till anfall i skymningen. Efter en våldsam eldstrid gjorde de en inbrytning med värjan i god karolinsk stil. De ryska bataljonerna retirerade till skeppen och gav sig av.

Kort efter slaget vid Södra Stäket gav sig ryssarna hemåt.

Många plats- och ortsnamn såsom t.ex. Rysskäret, Ryssudden och Ryssnäs vittnar än i dag om det fruktansvärda året.

På botten av skärgårdsbons själ har till sena tider funnits en skräck för att på nytt få sin hembygd förhärjad av ryssar. Genom muntlig tradition har historierna, om hur tidigare generationers hem gått upp i lågor, levt vidare.

År 1914 låg en sjöstyrka ur svenska flottan på ett ställe ute i Roslagens skärgård och fick där mottaga kungligt besök av vilken anledning det sköts stor salut. När gubbarna som gick och slog på öarna i närheten hörde kanondundret, kastade de liarna och flydde till skogs. Nu är ryssen här igen, var deras första tanke.

Björn Eklund

— Illustrerade ordspråk och talesätt —

Man ska inte sälja skinnet förrän björnen är skjuten.

När bildades Hammarby och Fresta socknar?

Ur Hugo Sabels och Göran Strömbeckes noteringar när Hammarby-Fresta pastorat upplöstes i början av 1980-talet.

Svearna var de nordbor som sist blev kristnade. Missionsverksamhet hade till och från bedrivits i Svealand sedan Ansgars första besök år 830, men helt kristnat var inte landet förrän omkring år 1100 då stiftet omtalas. Om kyrkan övertog en befintlig organisation är omtvistat men det fanns - under forntidens slut - en organisation för utrustning av flottan (Ledungen), som delade in landet i olika områden kallade hundare - härad - och åttingar och tolfter. 12 gårdar bildade en enhet, tolften. 8 sådana tolfter blev ett hundare.

Under medeltiden fanns i varje hundare en hundareskyrka. Dessutom andra kyrkor vilkas namn slutade på tolft, t.ex. Lunda-tolft, numera Lunda kyrka.

I våra delar av Uppland kan man ofta räkna till 12 ursprungliga gårdar i varje socken. Dessa förhållanden stöder tanken att en socken motsvarar en tidigare enhet tolft.

Hur tidigt kyrkor byggdes i Hammarby och Fresta är inte fastslaget, men runstenar från början av 1000-talet är korsprydda och gravar anordnade på kristet sätt finns i gårdarnas gravfält. Dessa gravfält upphör att användas vid 1000-talets mitt.

I Hammarby kyrka finns dessutom ett runristat gravmonument från omkring år 1100. Detta visar att det fanns gemensamma kyrkogårdar i socknarna redan under senare delen av 1000-talet.

Pastoraten bör ha tillkommit ungefär samtidigt.

Hugo Sabel, dec. 1981

Hammarby Fresta pastorat från äldsta tid till 1982

1. Hammarby som moderförsamling och Fresta som annex

Åren 1303 och 1319 visiterade ärkebiskopen Hammarby pastorat. Han for från kyrka till kyrka, och resvägen kan följas genom uppräknningen av de många sockenkyrkorna, men bägge gångerna överhoppas Fresta.

"Hamarby et Fresta" nämns tillsammans 1323 och "Hamarby cum annexa" uttryckligen 1314 och 1343.

Prästen bodde i Hammarby by på det hemmanet, som under 1600-talet kallades Västergården och som i nutiden ingår i lasarettsegendomen. Ännu 1392 omtalas kyrkoherden "i Hamarbo" i en tvist om fiske och vass-skörd i Fysingen.

2. Fresta som moderförsamling och Hammarby som annex

På 1400-talet har prästen fått Borgby (ursprungligen Borby) till boställe och Fresta blivit moderförsamling. Sammanställningen "Fresta et Hammarby" förekommer första gången år 1417. År 1450-1457 är "herr Lars i Borby" och år 1480 "herr Olof i Borby" kyrkopräst i Fresta.

Enligt en märklig uppgift av Mårten Aschaneus, kyrkoherde i Fresta 1620-1641, räknade förste evangeliske kyrkoherden i Fresta släktskap med den skattebonde, som på medeltiden donerade Borby till kyrkan för användning som prästgård. Han hette enligt Aschaneus Boethius Olai (latinisering av Bo Olofsson).

Vidare, inte mindre märkligt, genbördade herr Bo skattegården Borby från kyrkan med den bördemannarätt som Gustaf Vasa själv åberopade, då han tog igen gods som hans förfäder hade skänkt kyrkan. Men för att Borby skulle kunna förbli prästgård, utverkade han hos kungen att få byta till sig

Vällsta i Ed. Se arvingarnas brev därom i Vällsta, säger Aschaneus, som alltså själv har sett kungabrevet.

3. Komministraturen

Under medeltiden saknades komminister i pastoratet. Kyrkoherden betjänade bägge kyrkorna utan prästerlig medhjälpare. Det var en bra bit att rida från Borby till Hammarby kyrka och även till Fresta.

Sacellan, kaplan eller komminister fanns i Fresta från år 1619, däremot inget boställe. Den förste var måg hos kyrkoherden, en annan måg hos bonden i Frestaby. En omtalas som boende i Grimsta, en annan i Ekeby.

Från slutet av 1600-talet bor komministern i Hammarby, först i en "stuga" som hade skänkts till kyrkan, 1688 "i klockarstugan". År 1695 skedde den viktiga förändringen att Hammarby fick sitt kaplans- eller komministerboställe: hemmanet Kyrkbyn, ett av de sex (eller sju om man räknar med Holmen) i Hammarby by.

Kaplansbostället var ett f.d. fräsehemman som hade blivit krono genom

byte. Det är ej att förväxla med det medeltida kyrkoherdebostället. Kaplanen bodde på Strand heter det i handlingar

omkring 1700 med hänsyn till läget vid Fysingen, men namnet fick aldrig varaktig hävd.

4. Förslaget att Hammarby kyrka skulle rivas

Ärkebiskopen Reuter Dahl visiterade pastoratet 1867. Församlingarna protesterade då skarpt mot ett förslag som hade framlagts av en löneregleringsnämnd. Det gick helt enkelt ut på att komministraturen skulle dras in och Hammarby slås ihop med Fresta till en enda socken. Fresta kyrka skulle behållas men Hammarby, som det hette, "raseras".

Reuter Dahl lovade att ta hänsyn till pastoratsbornas välgrundade invändningar, och frågan förföll.

5. Hammarby åter moderförsamling och Fresta annex

1963 återtog Hammarby ställningen som moderförsamling. Kyrkoherde Löfberg flyttade till Vilunda i Upplands Väsby centrum och komminister Ekman till f.d. kyrkoherdebostället Borgby.

Vad som sedan skett är en så starkt ökad befolkningstillväxt både i Hammarby och Fresta, att tiden nu är inne för såväl Fresta som för Hammarby att bilda pastorat var för sig, vardera med sin egen kyrkoherde.

6. Delar av Täby hörde förr till Fresta

En tredjedel av Fällbro hörde till Fresta fram till 1 maj 1874.

Torslunda pendlade mellan Fresta och Täby på det sättet att det hörde till Fresta vart tredje år och de andra två åren till Täby, ett egendomligt förhållande som upphörde först 1 januari 1882.

En femtedel av Skålhamra tillsammans med Risbyle hörde till Fresta fram till samma tid, 1 januari 1882.

Beträffande Fällbro, se kapitlet "Hans i Fällbro" i krönikan I KARL XII:s TID, del I och kapitlet "Kyrkotionden" i del II. Frestahemmanet i Fällbro kallades 1703 Västergården, 1874 Mellangården. En ljuskrona som ännu hänger i Fresta kyrka skänktes på sin tid just från detta hemman. Erik Persson i Fällbro var 1632 kyrkvärd i Fresta.

Beträffande vilka år Torslunda hörde till Fresta finns bara en utgångspunkt, en anteckning av Märten Aschaneus som var kyrkoherde i Fresta 1620-1641. Han säger att år 1627 hörde Torslunda till Fresta, så att torslundaborna då skulle komma till hans prästgård med sina kvicktionde och sädes-tionde, och inte föra dem till Täby. Och detsamma skulle nästa gång ske år 1630. Enligt denna tidtabell gällde att Torslunda skulle ha hört till Fresta år 1882, om inte den gamla ordningen hade avskaffats.

Bönderna i Torslunda begärde 1658 att få höra helt till Fresta. "Våra ägor gränsar

ihop med kyrkoherdens ägor i Fresta prästgård", sade de. "Och i Fresta kyrka har vi våra vissa bänkerum, men dör bonden ena året blir han lagd i Täby, och hustrun andra året i Fresta."

Om Skålhamra kan läsas i en särskild, av Täby Hembygdsförening utgiven skrift, i vilken jag själv har medarbetat:

"Skålhamra var en by om fem hemman. Ett av dessa omtalas redan 1385 som liggande i Fresta, medan de andra fyra tillhörde Täby. Även Risbyle, ursprungligen ett torp som sedan blev ett litet hemman, nämns i sena medeltida dokument. Det hörde under hela 1600- och 1700-talen stadigvarande till Fresta.

Präster i Fresta ger i kyrkböckerna många upplysningar om sina församlingsbor i Fällbro, Torslunda, Skålhamra och Risbyle."

Göran Strömbeck, dec. 1981

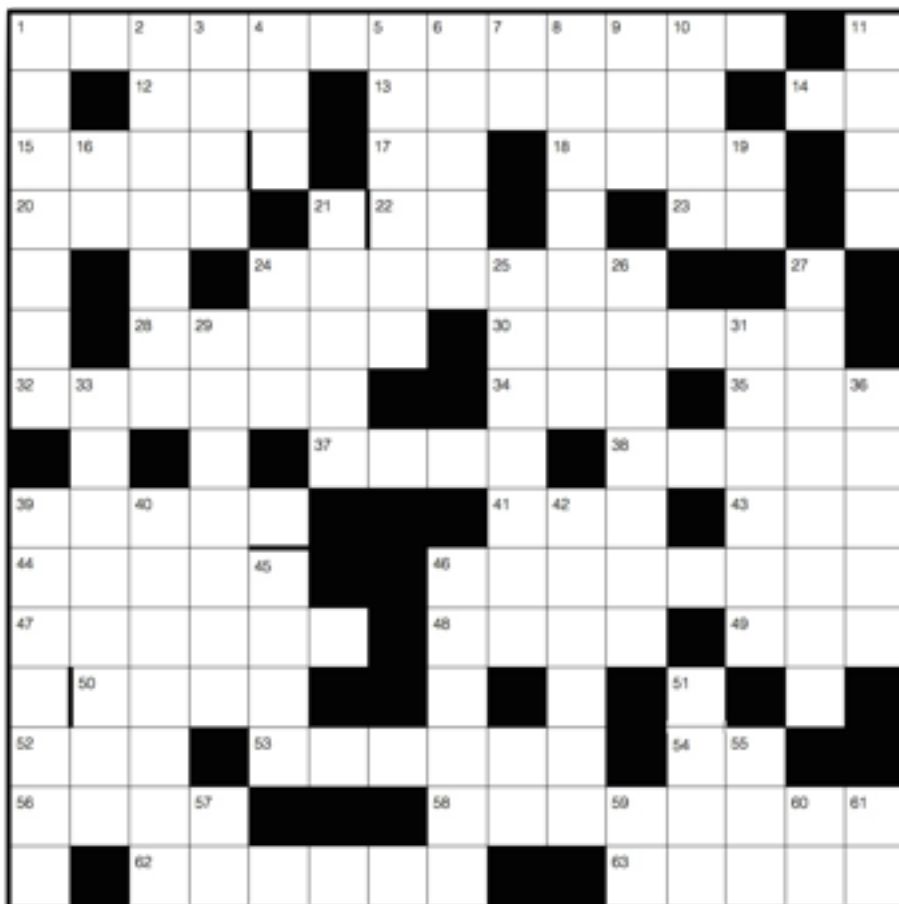
Vågrätt

1. Utvald
12. Vase
13. Love Almqvists Väsbyadress
14. Intensitet
15. Förnöjas
17. Med kung självförsvär
18. Kan man stå till
20. Insektsfot
22. Tidigare kvällstidning
23. Å tjänstens vägnar
24. Har upphört, men namnet lever kvar
28. Behandlat
30. Anbringa
32. Befästningsverk
34. Slumpa bort
35. Gnäll
37. Halstablett eller öknamn på ladugårdskarlar på Eds gård
38. Palla
39. Blankett
41. Rit
43. Tidigare schackmästare
44. Framsida
46. Fyrplats nära Stockholm
47. Spjuver
48. Syndfull
49. Firn
50. Motvikt
52. Gjorde den glade?
53. Gör dagen
54. En klibbig sådan finns
56. Engelskt strykjärn
58. Om
62. Mynt i Nederländerna
63. Sprallig

Lodrätt

1. Terrass
2. Sådan bandit finns
3. Desto
4. Virke
5. Lek eller fumlig
6. Innanför
7. Bibeldel
8. - u Väsbykändisar
9. Riddarförkortning
10. Pianist
11. Fristad
16. Skämttecknare
19. Väderstreck
21. Hästsjukdom
25. Vandal
26. Pantbanken
27. Sägs man slå i bordet.
29. Antal
31. Förljudes
33. Vinsch
36. Ada
39. Trolsk
40. Agitator
42. Svarta Havsstad
45. Skyndsam
46. Stämmer ned
51. Kan man dra en
55. Arbetsovillig
57. Omgående
59. Tillhåll
60. Så kan det sig
61. Trafikrestauranger

Korsord 3 2016

Konstruktör: Lennart Hedlund

Lösningen insändes senast 1 okt. till:
Hembygden, Box 40
194 21 Upplands Väsby
Märk kuvertet KORSORD 3 2016

Vinnare korsord 2 2016

Anne-Marie Larsson
Ulla-Britt Friman

T J O C K A - B E R T A A F
 A E L E T V I L O G I
 M A S A R I N F Y L L D G
 B L A B A D A D A N S A
 U T A N T I L L D E S Å R
 R N I L R V O
 M A G O N T A F T O N B L A
 A K Ö L Ö L A I D
 J O H A N N E S D A L G E
 Ö V A N L I G T E N P T
 R U F F A R M A A T M
 R N A S T U I N G V E S
 S P I L L K U M C I B O N G
 S A U L U P P E R C U T U
 U M Ö R A A R I E T T A

Lösning till korsord 2 2016

Hyr lokal med atmosfär

Upplands Väsby Hembygdsförening erbjuder Nedre Runbys LADUGÅRD till konferenser, årsmöten, kurser, minnesstunder och liknande.

Hyresansvarig ska vara lägst 30 år

LADUGÅRDEN är en handikappvänlig lokal med plats för upp till 50 personer. Tillgång till kök med utrustning för enklare tillagning av förtäring.

Diskmaskin finns ej.

LADUGÅRDEN ligger på bekvämt avstånd från Upplands Väsby pendeltågsstation.

Det finns en stor parkeringsplats i anslutning till pendeltågen och närhet till ladugården. Buss 562 från pendeltågsstationens västra sida med hållplats 150 meter från ladugården.

Uthyrning

Ingegerd Peterson :

e-post: ingegerd.g.peterson@gmail.com

Adressändringar

Det är viktigt att lämna adressändring för att erhålla alla nummer av vårt medlemsblad.

Varje exemplar av medlemsbladet som kommer i retur och får skickas ut ytterligare en gång med rätt adress, belastar föreningen med extra portokostnader, varför vi, som vi tidigare påtalat, inte gör några ytterligare utskick.

Medlemsbladet finns annars att hämta på Hembygdsgården vid de olika arrangemangsdagarna.

Gör som Sigge, kom ihåg Ingrid-dagen.

Upplands Väsby Hembygdsförening

Box 40 194 21 Upplands Väsby

BLI MEDLEM

Delturn

.....

Person 1

Förnamn	[Efternamn]	[Födår &]
Adress		
Postnummer	[Postadress]	
Telefon	[Mobil]	
E-mailadress		

Person 2 (samregistrerad)

Förnamn	[Efternamn (om annat än ovanstående)]	[Födår &]
---------	---------------------------------------	-----------

YRKESERFARENHET/INTRESSEN

Främst sådant som du bedömer kan vara av intresse inom föreningens verksamhetsområden.	
--	--

Blanketten insänds till:

**Upplands Väsby
Hembygdsförening
Box 40
194 21 Upplands Väsby**

Då din blankett inkommit till föreningen får du med posten ett "paket" innehållande senaste numret av Hembygden, vårt program och en inbetalningsavi med förfyllt belopp, beroende på om anmälan avser en eller två personer.

Då avgiften erlagts får du också ett medlemsnummer vilket du fortsättningsvis anger vid kommande inbetalningar.

Upplands Väsby Hembygdsförening

STYRELSE 2016 - 2017

Kjerstin Björkman, ordförande
Inger Nyström, vice ordförande
Gun-Britt Welander, kassör
Barbro Fredriksson, sekreterare
Klas Lundkvist, ledamot
Ingegerd Peterson, ledamot
Susanne Bergman, ledamot
Gunilla André, ledamot

Telefon

590 320 82
070 4390748
590 843 19
076 8364338
508 317 12
073 8068404
590 858 84
590 338 34

ERSÄTTARE

Berit Östman
Anders Anagrius
Kjell Ehrnholm
Ulla Ekengren

590 820 46
073 6604192
070 3309787
076 3091532

MEDLEMSBLADET HEMBYGDEN

Inga Lisa Gustafsson

590 336 42

REVISORER

Ordinarie

Ove Gustafsson
Anita Bergkvist

Ersättare

Anette Ehrnholm
Börje Thörn

VALBEREDNING

Roland Storm, sammankallande
Leif Berglund

070 7292760

———— Besök oss också på: www.hembygd.se/upplands-vasby ————

Box 40, 194 21
Upplands Väsby

Besöksadress
Hagvägen 2/Pukslagargatan

E-post

info.uvhbf@gmail.com

Plusgirokonto

29 81 91-8

Årsavgift (2015)

150 :-